

MINISTERSTWO
SPRAWIEDLIWOŚCI

www.ms.gov.pl

Poradnik

Dysfunkcje w rodzinie – alkohol, przemoc, choroba psychiczna – jak sobie z tym radzić

*Powstał w ramach realizacji zadania edukacji prawnej realizowanej
w 2023 r. przez Zachodniopomorskie Forum Organizacji Społecznych ZaFOS
na zlecenie Gminy Miasto Szczecin.*

POMOC PRAWNA
PORADY OBYWATELSKIE
MEDIACJA

Szczecin, 2023 r.

I. Wstęp

Jak wynika z analizy tematyki porad udzielanych przez prawników i doradców obywatelskich w punktach nieodpłatnej pomocy prawnej i nieodpłatnego poradnictwa obywatelskiego, prowadzonych przez Zachodniopomorskie Forum Organizacji Społecznych ZaFOS, znaczny procent udzielonych porad dotyczy różnego rodzaju szeroko rozumianych dysfunkcji czy zaburzeń w funkcjonowaniu rodziny, gospodarstwa domowego. Nie chodzi tu wyłącznie o alkoholizm czy przemoc, które niejako od razu przychodzą nam na myśl, jako najbardziej powszechne zakłócenia w funkcjonowaniu naszego życia rodzinnego. Niestety w ostatnich latach, zapewne z uwagi na strukturę naszego społeczeństwa, przemiany zachodzące w życiu społecznym Polaków, a także wzrastające tempo życia i wszechobecny stres, coraz częstszymi problemami stają się kwestie zdrowia psychicznego naszych domowników, a także ogólnej kondycji psychofizycznej związanej z procesami starzenia. Problemy te dotyczą coraz większą liczbę osób. Jednocześnie zauważalnym jest, że nie potrafimy sobie z tymi zjawiskami radzić. Pomimo istnienia wielu przepisów prawa, procedur mających zapobiegać, leczyć czy pomagać rozwiązywać tego typu problemy, w chwili kiedy dotyczą one nas lub naszych bliskich, znajomych nie potrafimy w sposób prawidłowy zareagować, nie wiemy często jak pomóc, ani sobie ani innym. Niniejszy poradnik ma na celu wskazanie co możemy zrobić w sytuacji, gdy w naszym domu pojawił się problem alkoholowy, problem przemocy czy choroba psychiczna zagrażająca zdrowiu lub życiu domowników. Jak sobie poradzić w sytuacji, gdy nie jesteśmy w stanie podjąć opieki nad innym domownikiem, który wymaga całodobowej pieczy, a my nie mamy już sił czy możliwości sprawować takiej pieczy. Wskażemy także przepisy prawa i podstawowe procedury, które mają na celu rozwiązywanie tego typu problemów w naszym życiu rodzinnym.

Zanim przejdziemy do właściwej części poradnika, chcielibyśmy prosić wszystkich czytelników, byście dzielili się zdobytą wiedzą, byście reagowali na to co dzieje się wokół Was, gdyż wiele osób będących w potrzebie, nie może liczyć na pomoc rodziny czy najbliższych. Nie pozostawajmy obojętni na problemy innych, bo żadne nawet najdoskonalsze przepisy, procedury czy instytucje mające nieść pomoc nie zadziałają, jeśli pomoc ta nie dotrze do tych, którzy jej naprawdę potrzebują. Najważniejszym w całym systemie walki z różnymi

dysfunkcjami w rodzinie jest to, by nie pozostawać biernym, nie być obojętnym.

II. Problemy alkoholowe

Jak wynika z danych Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych Polacy piją coraz więcej alkoholu. Również Narodowy Test Zdrowia Polaków 2022 potwierdził ten niepokojący trend. W porównaniu do wcześniejszych badań zwiększył się odsetek osób pijących codziennie co najmniej dwa drinki. Do codziennego picia alkoholu przyznaje się 8 proc. dorosłych Polaków. Według najnowszych badań nie tylko poważna część z nas pije codziennie, ale w czasie pandemii wzrósł odsetek osób pijących cały dzień. Coraz częściej sięgamy też po mocniejsze alkohole. Piwo wciąż pozostaje najpopularniejszym napojem, ale jego udział w ogólnym spożyciu maleje na korzyść wyrobów spirytusowych. Jak wynika z danych PARPA, wódkę na początku obecnego wieku wybierało 25-30 proc. pijących, obecnie jest to blisko 40. Warto także podkreślić, iż według Światowej Organizacji Zdrowia alkohol w pływa na ponad 200 rodzajów chorób i znajduje się na trzecim miejscu wśród czynników ryzyka dla zdrowia.

Powyższe statystyki mają niestety swoje przełożenie na codzienne życie milionów Polaków. Osoby, które mają problem z alkoholem mogą stanowić zagrożenie nie tylko dla siebie, ale też dla innych – dla swoich rodzin, domowników, przyjaciół. Ofiarami choroby alkoholowej są nie tylko sami alkoholicy, ale całe środowisko, w którym oni przebywają. Dlatego tak ważne są działania edukacyjne, profilaktyczne i terapeutyczne w zakresie uzależnienia od alkoholu. Ale co zrobić, gdy na naukę i profilaktykę jest już za późno. Kiedy problem już się pojawił i niszczy nasze życie rodzinne? Jak wiadomo głównym problemem przy leczeniu choroby alkoholowej jest opór samego chorego przed podjęcie jakiegokolwiek leczenia. Często nie dostrzega on nawet symptomów swojej choroby, bagatelizuje jej objawy oraz szkody jakie alkohol wyrządza nie tylko w jego organizmie, ale w całej rodzinie alkoholika. Czy możemy zatem w jakiś sposób zareagować, by chronić siebie i najbliższych, w sytuacji gdy osoba uzależniona nie wyraża chęci na jakiegokolwiek leczenie? Otóż, tak i o tym poniżej.

Podstawowym aktem prawnym dotyczącym kwestii przeciwdziałania i likwidacji skutków nadużywania alkoholu jest ustawa z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi. Ustawa ta opisuje organy i instytucje, które zobowiązane

są nieść pomoc, zarówno osobom uzależnionym, jak i ofiarom takiego uzależnienia.

Gminna komisja rozwiązywania problemów alkoholowych

Jedną z najważniejszych instytucji powołanych do oddziaływania na osoby nadużywające alkoholu oraz udzielanie pomocy ich rodzinom, jest gminna komisja rozwiązywania problemów alkoholowych. Celem działań takiej komisji jest ograniczanie dostępności alkoholu, zwiększenie dostępności pomocy terapeutycznej, rehabilitacyjnej osobom uzależnionym, podejmowanie działań w związku z podejrzeniem zaistnienia przemocy w rodzinie oraz zwiększanie zdolności osób do radzenia sobie z istniejącymi problemami alkoholowymi. Podejmowane działania mają za zadanie wsparcie osób uzależnionych i ich rodzin, kształtowanie zdrowego stylu życia oraz pomoc rodzinom w trudnych sytuacjach życiowych. Taka komisja została także powołana na terenie Gminy Miasto Szczecin. Członkami Komisji są przedstawiciele Urzędu Miasta Szczecin, Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Szczecinie, Policji, Sądu, Straży Miejskiej i Organizacji Pozarządowych, specjaliści z zakresu pedagogiki, prawa, terapii, profilaktyki uzależnień, przemocy domowej przeszkoleni w zakresie profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych. To właśnie ten organ jest w pierwszej kolejności powołany do pomocy osobom uzależnionym, jak i ich rodzinom.

Procedura zobowiązania do podjęcia leczenia odwykowego

Jednym z najważniejszych uprawnień wskazanej komisji jest możliwość skierowania osoby uzależnionej na przymusowe leczenie odwykowe. Jest to zatem możliwość, aby osoba uzależniona, mimo braku chęci, a nawet mimo swojego sprzeciwu, została skierowana na odpowiednie leczenie. Jak wygląda taka procedura o tym poniżej.

Kogo może dotyczyć ta procedura?

Zgodnie z art. 24 ustawy o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi „osoby, które w związku z nadużywaniem alkoholu powodują rozkład życia rodzinnego,

demoralizację małoletnich, uchylają się od obowiązku zaspokajania potrzeb rodziny albo systematycznie zakłócają spokój lub porządek publiczny, kieruje się na badanie przez biegłego w celu wydania opinii w przedmiocie uzależnienia od alkoholu i wskazania rodzaju zakładu leczniczego.

Jak zatem wynika z powyższego nie wobec każdej osoby nadużywającej alkoholu może być zatasowane przymusowe leczeni odwykowe. aby było możliwe wszczęcie takiej procedury, już we wniosku do komisji musimy uzasadnić i wykazać, że dana osoba:

- powoduje rozkład życia rodzinnego, lub
- powoduje demoralizację małoletnich, lub
- uchyla się od obowiązku zaspokajania potrzeb rodziny, lub
- systematycznie zakłócają spokój lub porządek publiczny.

W przypadku osoby stale nadużywającej alkohol, wykazanie powyższych przesłanek nie powinno być jednak trudne. Musimy jednak we wniosku opisać, na czym polega rozkład życia rodzinnego, lub że w mieszkaniu zamieszkują małoletni, albo w wyniku choroby alkoholowej mąż/zona „przepijają” większość wynagrodzenia za pracę, w wyniku czego nie starcza środków na bieżące potrzeby rodziny.

Kto i gdzie może złożyć wniosek?

Wniosek składa się do gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych właściwej według miejsca zamieszkania lub pobytu osoby, której postępowanie dotyczy. W przypadku mieszkańców Gminy Miasta Szczecin będzie to:

Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w Szczecinie, ul. Jana Henryka Dąbrowskiego 22-23; 70-100 Szczecin
e-mail: gkrpa@scpu.szczecin.pl

Co do zasady wniosek do komisji złożyć może każdy. Najlepiej jednak, gdy osobą zgłaszającą problem jest członek najbliższej rodziny, który dobrze zna skalę problemu i wie, jak naprawdę wygląda sytuacja rodzinna. Przyjmowane są jednak również zgłoszenia od dalszych członków rodziny, jak i od osób niespokrewnionych. Po pomoc i poradę w sprawie podjęcia leczenia może zgłosić się także sama osoba uzależniona z własnej inicjatywy.

Pamiętajmy jednak, iż komisja nie rozpoznaje co do zasady zgłoszeń anonimowych, dlatego w każdym takim wniosku musimy podać swoje dane kontaktowe.

Poradnik - dysfunkcje w rodzinie – alkohol, przemoc, choroba psychiczna
– jak sobie z tym radzić

Poniżej wzór wniosku jaki można pobrać ze strony internetowej Gminnej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w Szczecinie. Nie jest to formularz obowiązkowy, ale wskazane tam dane zdecydowanie ułatwią i przyspieszą rozpoznanie sprawy przez komisję.

**Wzór wniosku
w przedmiocie zobowiązania do podjęcia leczenia odwykowego**

Szczecin, dnia

**Gminna Komisja
Rozwiązywania Problemów Alkoholowych
ul. J.H. Dąbrowskiego 22-23
70-100 Szczecin**

Na podstawie art. 24 ustawy z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 165 z późniejszymi zmianami) informuję, że niżej wymieniona osoba:

.....
(nazwisko i imię osoby której wniosek dotyczy)

..... ur. lub PESEL:

(imię ojca)

adres zamieszkania:

..... Szczecin, ul. nr
(kod pocztowy)

**swoim zachowaniem wyczerpuje następujące przesłanki art. 24 - właściwe
zaznaczyć:**

- a) powoduje rozkład życia rodzinnego
- b) demoralizację nieletnich
- c) uchyla się od obowiązku zaspokajania potrzeb rodziny
- d) systematycznie zakłóca spokój lub porządek publiczny

Uzasadnienie: OPISZ WŁAŚCIWE WARIANTY

1. Opis picia alkoholu, tj. od kiedy nadużywa alkohol? Od kiedy stało się to uciążliwe dla otoczenia? Jak często pije? Jakie alkohole spożywa? Czy pije sam czy w towarzystwie? Szukanie alkoholu do wypicia. Chowanie alkoholu. Picie samemu bez towarzystwa w domu, picie poza domem. Kac. Długość ciągów picia w skali ostatniego roku. Długość abstynencji w ciągu ostatniego roku. Ilość spożywanego alkoholu. Inne.

2. Jak zachowuje się po spożyciu alkoholu (awantury domowe, agresja słowna, niszczenie sprzętu domowego, wynoszenie rzeczy z domu, spożywanie alkoholu przy dzieciach, przemoc fizyczna)? Inne.

3. *Konsekwencje picia alkoholu przez osobę zgłaszaną (pobyty w izbie wytrzeźwień, kary pozbawienia wolności, grzywny za czyny popełnione pod wpływem alkoholu, interwencje Policji, utrata prawo jazdy, inne):*

4. *Konsekwencje ekonomiczne picia alkoholu przez osobę zgłaszaną*

1. *Przeznaczanie zarobków, zasiłków, renty, emerytury na zakup alkoholu.*

2. *Kary, mandaty poniesione w związku ze spożywaniem alkoholu.*

3. *Pokrywanie przez rodzinę strat wyrządzonych pod wpływem alkoholu przez zgłaszanego.*

4. *Utrata pracy przez picie alkoholu.*

5. *Picie alkoholu w pracy.*

6. *Zadłużanie się.*

7. *Inne.*

5. *Konsekwencje zdrowotne picia alkoholu przez osobę zgłaszaną*

1. *Urazy pod wpływem alkoholu.*

2. *Napady drgawkowe i zaburzenia psychiczne.*

3. *Dolegliwości ze strony narządów wewnętrznych.*

4. *Inne.*

6. *Czy i jakie formy leczenia odwykowego podejmował/a ?*

7. *Czy podejmował inne formy rozwiązania problemu alkoholowego?*

8. *Stosunek osoby pijącej do picia alkoholu (czy uznaje, że pije problemowo)?*

9. *Stan rodzinny pijącego*

10. *Czy pracuje?*

11. *Inne dodatkowe informacje na temat pijącego*

.....
(imię i nazwisko oraz dane kontaktowe np. nr telefonu/e-mail osoby zgłaszającej)

.....
podpis osoby zgłaszającej

Jak wygląda dalsze postępowanie przed komisją?

Po otrzymaniu wniosku o zobowiązanie do poddania się leczeniu odwykowemu, następuje jego wstępne rozpatrzenie i ocena czy spełnione są przesłanki do wszczęcia postępowania. Jednocześnie w sytuacji podejrzenia występowania zjawiska przemocy w rodzinie gminna komisja ma już na tym etapie możliwość skierowania wniosku o wszczęcie procedury „Niebieskiej Karty”, który rozpatrywany jest przez Zespołu Interdyscyplinarny ds. Przeciwdziałania Przemocy Rodzinie. Jeżeli komisja uzna to za wskazane może w pierwszej kolejności zaprosić na spotkanie wnioskodawcę – celem pozyskania dodatkowych informacji czy wyjaśnień.

Uznając wniosek za zasadny gminna komisja zaprasza osobę uzależnioną na spotkanie z tzw. podkomisją motywacyjną, gdzie osoba ta jest namawiana do podjęcia dobrowolnego leczenia odwykowego. Osoba, której dotyczy wniosek – czyli nasz uzależniony – jest zapraszany przez komisję na spotkanie maksymalnie dwa razy. Jeśli nie stawi się w obu terminach to komisja od razu kieruje daną osobę od razu na badanie do biegłych sądowych. Jeśli jednak osoba uzależniona stawi się przed komisją i zobowiąże się dobrowolnie do leczenia odwykowego, to komisja monitoruje wówczas leczenie sprawdzając cyklicznie, czy osoba uczestniczy w terapii, czy powstrzymuje się od spożywania alkoholu. Dokonuje się tego poprzez zobowiązanie osoby uzależnionej do przedkładania stosownych zaświadczeń z ośrodka terapeutycznego oraz zaprasza się członków rodziny, którzy przedstawiają bieżące informacje o przebiegu leczenia i sytuacji w domu.

Jeżeli osoba uzależniona odmawia leczenia lub je przerywa, to komisja kieruje taką osobę na badanie do biegłych sądowych, którzy są uprawnieni do orzekania o uzależnieniach (są to lekarz psychiatra oraz psycholog). Badanie jest bezpłatne. Gdy osoba kierowana na badanie przez biegłych nie zgłasza się na dwa terminy wyznaczonych badań, sąd wydaje postanowienie o przymusowym doprowadzeniu przez Policję na te badanie. W przypadku potwierdzenia uzależnienia i dalszej odmowy dobrowolnego

leczenia, komisja kieruje do sądu wnioski o zobowiązanie do podjęcia leczenia odwykowego.

Postępowanie sądowe i leczenie

Zgodnie z art. 26 ustawy o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi, osoby uzależnione od alkoholu zobowiązać można do poddania się leczeniu w stacjonarnym lub niestacjonarnym zakładzie lecznictwa odwykowego. O zastosowaniu obowiązku poddania się leczeniu w zakładzie lecznictwa odwykowego orzeka sąd rejonowy właściwy według miejsca zamieszkania lub pobytu osoby, której postępowanie dotyczy, w postępowaniu nieprocesowym. Sąd może, jeżeli na podstawie opinii biegłego uzna to za niezbędne, zarządzić oddanie badanej osoby pod obserwację w zakładzie leczniczym na czas nie dłuższy niż 2 tygodnie. W wyjątkowych wypadkach, na wniosek zakładu, sąd może termin ten przedłużyć do 6 tygodni. Przed wydaniem postanowienia sąd wysłuchuje osobę, której postępowanie dotyczy. Na postanowienie zarządzające oddanie pod obserwację do zakładu przysługuje zażalenie.

Po przeprowadzonych badaniach i obserwacjach sąd podejmuje decyzję o skierowaniu na przymusowe leczenie. Orzeczenie o obowiązku poddania się leczeniu zapada po przeprowadzeniu rozprawy, która powinna odbyć się w terminie jednego miesiąca od dnia wpływu wniosku. Co ważne, w razie nieusprawiedliwionego niestawiennictwa na rozprawę lub uchylania się od zarządzonego poddania się badaniu przez biegłego albo obserwacji w zakładzie leczniczym, sąd może zarządzić przymusowe doprowadzenie przez organ Policji. Sąd może także dodatkowo zarządzić przeprowadzenie przez kuratora sądowego wywiadu środowiskowego w celu ustalenia okoliczności wskazujących na nadużywanie alkoholu przez osobę, której postępowanie dotyczy, oraz zakłócania przez nią spokoju lub porządku publicznego, a także jej relacji w rodzinie, zachowania się w stosunku do małoletnich i stosunku do pracy. Orzekając o obowiązku poddania się leczeniu sąd może ustanowić na czas trwania tego obowiązku nadzór kuratora sądowego. Osoba, wobec której ustanowiony został nadzór, ma obowiązek stawiania się na wezwanie sądu lub kuratora sądowego i wykonywania ich poleceń, dotyczących takiego

postępowania w okresie nadzoru, które może się przyczynić do skrócenia czasu trwania obowiązku poddania się leczeniu.

Osoba, w stosunku do której orzeczonej został prawomocnie obowiązek poddania się leczeniu odwykowemu, musi stawić się w oznaczonym przez sąd dniu we wskazanym zakładzie leczenia odwykowego w celu poddania się leczeniu. W przypadku, gdy osoba taka uchyła się od stawiennictwa na leczenie, Sąd zarządza przymusowe doprowadzenie do zakładu leczniczego osoby przez organ Policji. Uzależniony nie może opuszczać terenu zakładu odwykowego bez zezwolenia kierownika zakładu. Obowiązek poddania się leczeniu trwa tak długo, jak długo wymaga tego cel leczenia, nie dłużej jednak niż 2 lata od chwili uprawomocnienia się postanowienia. Niemniej w przypadku pozytywnych efektów leczenia sąd może zmieniać swoje postanowienie w tym przedmiocie.

Jak zatem widać z powyższego, umiejętne i konsekwentne korzystanie z uprawnień jakie daje nam ustawa o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi może zmobilizować osobę uzależnioną od alkoholu do podjęcia leczenia, jeśli nie dobrowolnie to pod przymusem. Jest to ogromna szansa na ustabilizowanie życia rodzinnego i osiągnięcie pewnego poziomu „normalności” w rodzinach dotkniętych tym problemem. Warto także wskazać, iż pomoc nie jest kierowana tylko do osób uzależnionych. Zgodnie z założeniami ustawy członkowie rodziny osoby uzależnionej od alkoholu, dotknięci następstwami nadużywania alkoholu przez osobę uzależnioną, mogą również uzyskać świadczenia zdrowotne w zakresie terapii i rehabilitacji współuzależnienia oraz profilaktyki. Za świadczenia te od wymienionych osób nie pobiera się opłat. Dzieci osób uzależnionych od alkoholu, dotknięte następstwami nadużywania alkoholu przez rodziców, także mogą uzyskać bezpłatnie pomoc psychologiczną i socjoterapeutyczną w placówkach leczniczych wykonujące działalność leczniczą w zakresie leczenia odwykowego oraz w poradniach specjalistycznych oraz placówkach opiekuńczo-wychowawczych i resocjalizacyjnych.

III. Przemoc w rodzinie

Wielokrotnie z omawianym powyżej problemem alkoholowym związane jest zjawisko przemocy domowej. Nie jest to oczywiście norma, ale w sytuacji, gdy problemem jest nie tylko alkohol, ale i przemoc, warto również skorzystać z wachlarza uprawnień opisanych

w tym rozdziale. Sama przemoc występuje w rodzinach także jako dysfunkcja pierwotna, samodzielna i wówczas także muszą Państwo wiedzieć, jak sobie radzić z tym problemem.

Z przemocą w rodzinie mamy do czynienia wówczas, gdy mąż, żona lub inny członek rodziny wyrządza krzywdę fizyczną lub psychiczną najbliższemu, z którymi mieszka pod jednym dachem. Według ustawy z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy domowej przez taką przemoc należy rozumieć jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie, wykorzystujące przewagę fizyczną, psychiczną lub ekonomiczną, naruszające prawa lub dobra osobiste osoby doznającej przemocy domowej, w szczególności:

- narażające tę osobę na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia lub mienia,
- naruszające jej godność, nietykalność cielesną lub wolność, w tym seksualną,
- powodujące szkody na jej zdrowiu fizycznym lub psychicznym, wywołujące u tej osoby cierpienie lub krzywdę,
- ograniczające lub pozbawiające tę osobę dostępu do środków finansowych lub możliwości podjęcia pracy lub uzyskania samodzielności finansowej,
- istotnie naruszające prywatność tej osoby lub wzbudzające u niej poczucie zagrożenia, poniżenia lub udręczenia, w tym podejmowane za pomocą środków komunikacji elektronicznej.

Ja widać z powyższej definicji, przemoc domowa to nie tylko przemoc fizyczna. Może on przybierać różne formy, których wspólną cechą jest to, iż działania te naruszają prawa i dobra osobiste osoby pokrzywdzonej. Sprawca przemocy domowej, wykorzystując swoją przewagę nad ofiarą, próbuje ją zdominować, zastraszyć, poniżyć i wymusić na niej określone zachowania. Jeśli osoba doświadczająca pomocy domowej w porę nie zareaguje, z czasem będzie jej coraz trudniej przerwać błędny krąg przemocy. Jak zatem zareagować?

Zawiadomienie właściwych instytucji mających za zadanie przeciwdziałać przemocy w rodzinie

Przemoc w rodzinie mająca postać znęcania się jest przestępstwem opisanym w art. 207 Kodeksu karnego, które to przestępstwo jest zagrożone karą do 5 lat pozbawienia wolności. W przypadku gdy sprawca przemocy znęca się fizycznie lub psychicznie nad osobą nieporadną ze względu na jej wiek, stan psychiczny lub fizyczny, górna granic kary to już 8 lat pozbawienia wolności. Znęcanie się fizyczne wskazane w tym przepisie może polegać m.in. na biciu, rzucaniu przedmiotami, głodzeniu, odmawianiu pożywienia czy napojów, zmuszaniu do przebywania na zimnie, poleceniu wykonywania upokarzających czynności, wyrzucaniu z domu, wrywaniu włosów, przypalaniu papierosem. Znęcanie psychiczne natomiast może wchodzić w grę m.in. w przypadku: lżenia, wyszydzania, upokarzania, znieważania, straszenia, gróźb bezprawnych, sprowadzania do mieszkania osób nieakceptowanych przez domowników tylko po to by domownikom dokuczyć.

Jeśli mamy podejrzenie, iż dochodzi do przestępstwa znęcania się, jeśli jesteśmy ofiarą wskazanych powyżej zachowań lub świadkami takich zachowań, w pierwszej kolejności powinniśmy niezwłocznie zawiadomić Policję i poprosić o interwencje. Bardzo ważnym jest, by reagować na przemoc jak najszybciej i nie czekać z zawiadomieniem „do kolejnego razu”. Policja w trakcie bezpośredniej interwencji ma prawo zatrzymać sprawcę na 48 godzin, a w tym czasie można podjąć dalsze działania mające na celu odizolowanie sprawcy przemocy od ofiar. Jeśli chcemy złożyć zawiadomienie o możliwości popełnienia przestępstwa znęcania (stosowania przemocy) w późniejszym czasie możemy to zrobić na najbliższym komisariacie Policji ustnie do protokołu, lub wysłać pisemne zawiadomienie listownie, do najbliższego komisariatu czy też prokuratury. W zawiadomieniu takim powinniśmy wskazać swoje dane jako osoby pokrzywdzonej, dane sprawcy oraz opisać wszelkie zachowania sprawcy wskazując w miarę możliwości jak najdokładniej wszelkie okoliczności zgłaszanego przestępstwa z uwzględnieniem dat poszczególnych czynów i ich przebiegu. W zawiadomieniu powinniśmy podać także dane ewentualnych świadków, którzy mogą potwierdzić okoliczności wskazane w naszym piśmie oraz załączyć wszelkie inne dowody potwierdzające zaistnienie przestępstwa.

Zabezpieczanie dowodów przestępstwa

Niezwykle istotnym elementem skutecznej walki ze zjawiskiem przemocy, jest wykazanie i udowodnienie sprawcy, iż dopuścił on się takich czynów. Oczywiście w przypadku interwencji Policji, już sama notatka policyjna z tego zdarzenia i inne czynności dokonane przez Policję w czasie interwencji, będą znaczącym dowodem zaistnienia przestępstwa, niemniej jeśli mamy taką możliwość warto we własnym zakresie zadbać o dodatkowe dowody. W przypadku fizycznego znęcania się nad członkiem rodziny i naruszenia nietykalność cielesna ofiary, należy zgłosić się do lekarza celem uzyskania zaświadczenia o przyczynach i rodzaju uszkodzeń ciała związanych z użyciem przemocy w rodzinie (potocznie badanie to jest zwane obdukcją, chociaż w przypadku tego badania nazwa ta nie jest właściwa). Zaświadczenie ma obowiązek wystawić każdy lekarz, można udać się do ośrodka nocnej pomocy lekarskiej, a w większych miastach na SOR lub do szpitala pełniącego ostry dyżur. Uzyskanie takiego zaświadczenia jest zawsze bezpłatne, niezależnie od tego, czy pokrzywdzony uda się do ośrodka mającego podpisany kontrakt z NFZ, czy pójdzie do prywatnego gabinetu lekarskiego.

Ważne jest także to, że lekarz nie może odmówić wystawienia takiego zaświadczenia. Lekarz dokonuje badania osoby pokrzywdzonej i w zaświadczeniu powinien opisać wszelkie widoczne obrażenia oraz ich szczegółowy wygląd.

Jeśli przemoc ma charakter ciągły, nie należy ukrywać przed bliskimi i znajomymi jej śladów fizycznych na ciele – im więcej osób o nich wie, tym więcej świadków i większe szanse na ukaranie sprawcy. Wszelkie przejawy agresji czy to fizycznej czy to psychicznej możemy także dokumentować z pomocą wszelkich możliwych środków (choćby nagrania telefonem komórkowym). Odnośnie świadków znęcania się sprawcy nad swoimi ofiarami, to należy podkreślić, że zgłoszenie ich jako świadków przestępstwa w toku prowadzonego postępowania karnego nie wymaga ich zgody. Nadal spotykamy się z sytuacjami, gdy ofiary nie zgłaszają na świadków osób które naprawdę dużo o sprawie wiedzą, tylko dlatego, że osoby te nie zgodziły się zeznawać przeciwko sprawcy, a „bo to przecież rodzina”, lub „nie chcemy mieszać się w wasze sprawy”. Musimy w takiej sytuacji odpowiedzieć sobie na kluczowe pytanie, co jest dla nas

ważniejsze – bezpieczeństwo nasze czy też naszej rodziny, czy dobre relacje z tymi potencjalnymi świadkami. Dlatego nawet, gdy nasz świadek nie chce zeznawać, a uznamy, że jego wiedza jest istotna w sprawie, zgłaszamy go jako świadka, bo jego zgoda nie jest tu potrzebna. Czy w toku postępowania będzie kłamał, czy zasłoni się niepamięcią to już inna kwestia, ale w takiej sytuacji świadek musi się liczyć z konsekwencjami związanymi ze składaniem fałszywych zeznań.

Odseparowanie sprawcy od ofiar przemocy

W przypadku przemocy w rodzinie bardzo ważną kwestią jest odseparowanie sprawcy od ofiar tej przemocy. Ochrona osób pokrzywdzonych przemocą rozpoczyna się już na etapie zgłoszenia przestępstwa, niemniej musimy pamiętać, że często to od pokrzywdzonego zależy jak ta ochrona będzie wyglądała. Dlatego poniżej opisujemy podstawowe mechanizmy ochrony osób dotkniętych przemocą, by każdy pokrzywdzony wiedział czego może oczekiwać od poszczególnych organów państwa i jak reagować na każdym etapie postępowania.

Po pierwsze Policja ma prawo w trakcie interwencji zatrzymać osobę podejrzaną, jeżeli istnieje uzasadnione przypuszczenie, że popełniła ona przestępstwo z użyciem przemocy na szkodę osoby wspólnie zamieszkującej, a zachodzi obawa, że ponownie popełni przestępstwo z użyciem przemocy wobec tej osoby, zwłaszcza gdy popełnieniem takiego przestępstwa grozi. Uprawnienie to wynika wprost z przepisu art. 244 § 1a k.p.k. Jeśli czujemy się zagrożeni żądamy od Policji zatrzymania sprawcy.

Na etapie postępowania przygotowawczego, czyli zaraz po dokonaniu przez nas zgłoszenia przestępstwa prokurator, tytułem środka zapobiegawczego, może nakazać oskarżonemu o przestępstwo popełnione z użyciem przemocy na szkodę osoby wspólnie zamieszkującej **okresowe opuszczenie lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym**, jeżeli zachodzi uzasadniona obawa, że oskarżony ponownie popełni przestępstwo z użyciem przemocy wobec tej osoby, zwłaszcza gdy popełnieniem takiego przestępstwa groził. To uprawnienie zostało unormowane w art. 275a k.p.k. Co do zasady środek ten jest stosowany na wniosek Policji, ale równie dobrze może być on zastosowany z urzędu. Co więcej, jeżeli Policja w trakcie interwencji dokona zatrzymania sprawcy przemocy na podstawie art. 244 § 1a (o czym była mowa powyżej), to policjanci w ciągu 24 godzin

od chwili zatrzymania, mogą wystąpić z wnioskiem do prokuratora o wydanie wobec sprawcy, nakazu okresowego opuszczenia lokalu. Dlatego należy pamiętać, by już w czasie interwencji Policji poprosić policjantów o wystąpienie do prokuratora z takim wnioskiem. Zawsze także możemy wysłać taki wniosek do komisariatu, którego policjanci prowadzili interwencję lub bezpośrednio do właściwego prokuratora. Wniosek powinien być rozpoznany przed upływem 48 godzin od chwili zatrzymania, zatem w krótkim czasie możemy zapewnić bezpieczeństwo sobie i najbliższym. Nakaz okresowego opuszczenia lokalu stosuje się na okres nie dłuższy niż 3 miesiące. Sąd może przedłużyć jednak jego stosowanie na dalsze okresy, nie dłuższe niż 3 miesiące.

Pokrzywdzony nie jest także pozbawiony ochrony w dalszej części postępowania karnego tj. na przykład po wydaniu orzeczenia przez sąd. W wyroku skazującym sąd może bowiem orzec środek karny w postaci nakazu okresowego opuszczenia przez skazanego lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, na okres od roku do 10 lat. Rolą pokrzywdzonego (ofiary przemocy) jest takim przypadku zasygnalizowanie sądowi lub prokuratorowi, iż z uwagi na okoliczności, koniecznym jest odseparowanie sprawcy od jego ofiar. Orzeczenie nakazu opuszczenia przez skazanego lokalu mieszkalnego będzie miało bardzo istotne znaczenie w sytuacji, gdy sąd orzeknie karę nie izolacyjną (np. wykonanie kary zostanie zawieszona). Wówczas oprawca przebywający na wolności nie będzie mógł się wprowadzić do lokalu mieszkalnego przez cały okres obowiązywania zakazu.

Niezależnie od wskazanych powyżej działań organów ścigania w postępowaniu karnym, ofiary przemocy mogą szukać ochrony także w oparciu o przepisy wspomnianej już uprzednio ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. Jest to o tyle istotne, że nie zawsze przeciwko sprawcy przemocy toczy się jakieś postępowanie karne, nie zawsze sąd czy prokurator w sprawie karnej orzekną nakaz opuszczenia lokalu. Ponadto w orzeczeniu opuszczenia lokalu w postępowaniach karnych zawsze wskazywany jest ograniczony okres na jaki nakaz ten orzeczono, i czas ten może nie być wystarczający dla zagwarantowania ofiarom bezpieczeństwa we własnym miejscu zamieszkania. W takich sytuacjach z pomocą przychodzi unormowania zawarte w art. 11a wskazanej ustawy.

Zgodnie z treścią tego przepisu jeżeli członek rodziny wspólnie zajmujący mieszkanie, swoim zachowaniem polegającym na stosowaniu

przemocy w rodzinie czyni szczególnie uciążliwym wspólne zamieszkiwanie, osoba dotknięta przemocą może żądać, aby sąd zobowiązał go do opuszczenia mieszkania. **Obowiązek opuszczenia mieszkania** może zostać orzeczony w stosunku do członka rodziny, zatem został tutaj wskazany szeroki krąg osób. Nie będzie to więc jedynie małżonek, lecz także – przykładowo – osoba pozostająca we wspólnym pożyciu, jak również wstępny (np. ojciec, matka) lub zstępny (np. dzieci, wnuki) i inne osoby najbliższe w rozumieniu przepisów Kodeksu karnego oraz inne osoby wspólnie zamieszkujące lub gospodarujące. Jak wspomniano na wstępie żądanie zobowiązania przez sąd danej osoby do opuszczenia mieszkania przysługuje osobie dotkniętej przemocą w rodzinie niezależnie od tego, czy sprawcy tej przemocy można zarzucić popełnienie przestępstwa. Żądanie do zobowiązania danej osoby do opuszczenia mieszkania i wydanie przez sąd stosownego orzeczenia jest też więc niezależne od tego, czy wobec osoby stosującej przemoc, w stosunku do której ma być na podstawie art. 11a wydane zobowiązanie, toczy się lub zakończyło się postępowanie w sprawie o popełnienie takiego przestępstwa. Co ważne, z wnioskiem o wydanie stosownego orzeczenia może wystąpić jedynie osoba dotknięta przemocą w rodzinie.

Kolejną ważną zaletą takiego postępowania jest to, iż w przeciwieństwie do typowych postępowań o eksmisję z lokalu, sprawca przemocy nie musi utracić tytułu prawnego do lokalu, by go eksmitować na podstawie art. 11a ustawy. Co więcej nakaz opuszczenia lokalu może być także orzeczony wobec sprawcy przemocy, gdy wyłączny tytuł prawny do zajmowanego wspólnie przez członków rodziny lokalu posiada właśnie ten sprawca. Zatem nie jest istotne kto jest właścicielem lokalu. Należy jednak podkreślić, że nakaz opuszczenia lokalu orzekany na podstawie przepisu art. 11a ustawy nie powoduje utraty tytułu prawnego, a jedynie czasowe ograniczenie korzystania z lokalu. Nakaz ma charakter czasowy, w razie bowiem zmiany okoliczności może być zmieniony lub uchylony. Przepis nie wskazuje na maksymalny czas trwania orzeczonego zobowiązania, zatem w przypadku jego wydania przez sąd, obowiązuje on aż do czasu jego zmiany lub uchYLENIA.

Ogromną zaletą wskazanego postępowania jest także jego szybkość. Zgodnie z art. 11a ust. 2 ustawy sąd rozpoznaje sprawę w trybie przepisów Kodeksu postępowania cywilnego o postępowaniu nieprocesowym. Postanowienie sądu w sprawie zapada po przeprowadzeniu rozprawy. Na sądy nałożono więc obowiązek przeprowadzenia rozprawy

w przedmiocie zobowiązania do opuszczenia mieszkania, a orzeczenie, które wydaje w tym postępowaniu sąd, ma charakter postanowienia. W art. 11a ust. 2 określono również, że rozprawa powinna odbyć się w terminie miesiąca od wpływu wniosku, a postanowienie staje się wykonalne z chwilą ogłoszenia.

„Niebieska Karta”

Innym ważnym elementem pomocy osobom pokrzywdzonym przemocą w rodzinie oraz ważną instytucją pozwalającą monitorować i niejednokrotnie zapobiegać takiej przemocy jest tzw. Procedura „Niebieskiej Karty”. Procedura obejmuje ogół czynności podejmowanych i realizowanych przez przedstawicieli pomocy społecznej, gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, Policji, oświaty i ochrony zdrowia, w związku z uzasadnionym podejrzeniem zaistnienia przemy w rodzinie.

Procedurę wszczyna się poprzez wypełnienie stosownego formularza przez przedstawiciela jednej z instytucji wymienionych w art. 9d ust. 2 ustawy o przeciwdziałaniu przemy w rodzinie, czyli jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, Policji, oświaty i ochrony zdrowia, w związku z uzasadnionym podejrzeniem zaistnienia przemy w rodzinie albo w wyniku zgłoszenia dokonanego przez członka rodziny lub przez osobę będącą świadkiem przemy w rodzinie.

Jak widać z powyższego procedura „Niebieskiej Karty” może być wszczęta także na wniosek osoby dotkniętej przemocą w rodzinie lub świadka takiej przemy. Wystarczy zasygnalizować problem jednej z osób reprezentujących instytucje wskazane powyżej czyli. np. policjanta, pracownika społecznego czy chociażby nauczyciela.

Po wszczęciu procedury „Niebieskiej Karty” pierwszym krokiem jest zaproszenie osoby pokrzywdzonej na posiedzenie zespołu interdyscyplinarnego lub grupy roboczej, przy czym należy podkreślić, iż nie dotyczy to dzieci. W tej sytuacji na posiedzenie zaprasza się opiekuna prawnego lub inną pełnoletnią osobę najbliższą jeśli to opiekunowie prawni są sprawcami przemy. Na takim spotkaniu członkowie zespołu wraz z osobą pokrzywdzoną dokonują pogłębionej analizy sytuacji rodziny, ustalają indywidualny plan pomocy dla osoby pokrzywdzonej

z uwzględnieniem zadań i możliwości wszelkich jednostek reprezentowanych w takim zespole. To właśnie na tym pierwszym spotkaniu ustala się m.in. uzasadnioną i konieczną częstotliwość wizyt funkcjonariusza Policji, pracowników społecznych czy zasady bieżącej kontroli sytuacji małoletnich, która odbywa się także z pomocą pracowników instytucji oświatowych. Dlatego nie warto unikać tych spotkań, niemniej trzeba mieć świadomość, że nieobecność pokrzywdzonej osoby nie wstrzymuje wskazanej procedury.

W dalszej kolejności na posiedzenie zespołu wzywana jest także osoba, co do której istnieje podejrzenie, że jest sprawcą przemocy w rodzinie. Po tych spotkaniach podejmuje się ostateczną decyzję o zakresie i częstotliwości monitorowania sytuacji w rodzinie. W ramach opisanej procedury funkcjonariusze Policji, pracownicy socjalni i inni członkowie zespołu oraz instytucji zaangażowanych w procedurę niebieskiej kart zobowiązani są do udzielania osobom dotkniętym przemocą wszelkiej pomocy mającej na celu ochronę życia i zdrowia takiej osoby oraz zapewnienia jej bezpiecznych warunków życia. Dlatego o wszelkich dalszych ekscesach, o istniejącym zagrożeniu, o trudnej sytuacji bytowej i materialnej pokrzywdzeni powinni od razu informować wskazanych powyżej przedstawicieli służb i organów.

W przypadku, gdy w toku bieżącej kontroli sytuacji rodziny dotkniętej przemocą dojdzie do wykrycia czynów noszących znamiona znęcania się lub innej przemocy w rodzinie, stosowną dokumentację wraz z zawiadomieniem o możliwości popełnienia przestępstwa kieruje się do organów ścigania.

Jak wynika z powyższych wskazań i rozważań, w aktualnym systemie prawnym pokrzywdzony – ofiara przemocy - nie jest pozostawiony bez pomocy. Przez lata udało się w naszym kraju wypracować dosyć skuteczny i kompleksowy system ochrony osób dotkniętych przemocą w rodzinie. Najistotniejszym jednak elementem tego całego systemu są ludzie. To od naszej postawy zależy czy osoby dotknięte przemocą otrzymają wsparcie i pomoc w odpowiednim czasie. Dlatego reagujemy na każdy przejaw przemocy, nie odwracamy głowy, bo to od naszej postawy często zależy los pokrzywdzonych. Pamiętajcie Państwo, że zawsze możecie także liczyć na wsparcie i niepłatną pomoc prawną w punktach nieodpłatnej pomocy prawnej i nieodpłatnego poradnictwa obywatelskiego, gdzie prawnicy i doradcy obywatelscy pomogą Państwu przygotować stosowne pisma i wnioski na każdym etapie postępowania.

IV. Choroba psychiczna i upośledzenie umysłowe

Jakkolwiek dysfunkcje w rodzinie spowodowane chorobą psychiczną jednego z domowników, nie są tak powszechne jak alkoholizm czy przemoc, to właśnie z uwagi na ich mniejszą częstotliwość występowania, wiedza na temat tego, jak sobie radzić w takich sytuacjach, nie jest duża. Osoby, które stykają się z takim problemem często nie wiedzą w ogóle do kogo się zwrócić o pomoc. Nie znają one podobnych przypadków, nie mogą poradzić się rodziny czy sąsiadów lub przyjaciół, także z tego względu, że w naszym kraju dalej jest to temat tabu. Alkoholizm, przemoc już od dawna są zjawiskami nieakceptowanymi i ostracyzm dla takich zachowań jest powszechny. W przypadku chorób psychicznych wiedza i zrozumienie są o wiele mniejsze, szczególnie, że jest to rodzaj schorzenia o bardzo zróżnicowanym charakterze. Podkreślić należy, iż żadna choroba, także psychiczna, nie jest sprawą całkowicie własną osoby, która choruje. Osoby bliskie chorego nie chcą i nie mogą być obojętne na los i cierpienie członka swojej rodziny. Ponadto choroba wiąże się często z uciążliwością bądź sytuacjami, w których cierpi sam chory psychicznie. W naszym poradniku skupiamy się na przypadkach skrajnych, gdzie osoba chora nie chce poddać się leczeniu, a jednocześnie swoim zachowaniem, jego nieprzewidywalnością, zagraża zdrowiu i życiu zarówno domowników, jak i najbliższemu otoczeniu.

Sytuacja kryzysowa – interwencja Policji

W pierwszej kolejności musimy pamiętać, iż w sytuacji zagrożenia dla życia, zdrowia lub porządku publicznego, wywołanego przez osobę z zaburzeniami psychicznymi, powinniśmy niezwłocznie zawiadomić Policję i poprosić o interwencję. To policjanci w trakcie interwencji powinni dokonać oceny stanu agresora i podjąć decyzje o ewentualnym wezwaniu zespołu ratownictwa medycznego, który we współpracy z funkcjonariuszami dokona ostatecznej weryfikacji zachowania sprawy. W takich przypadkach interwencja polega m.in. na podaniu leków powodujących farmakologiczne „wyciszenie” i jak najszybszym przewiezieniu osoby do szpitala. Pomoc policjantów polega wówczas

przede wszystkim na przytrzymaniu takiej osoby, co umożliwi podanie leków przez ratowników medycznych.

Niezwykle ważnym jest, aby podać interweniującym służbom informacje, uzasadniające niebezpieczeństwo agresji ze strony chorego. Rodziny czy świadkowie nieraz nie doceniają wagi tych szczegółów sądząc, że sam widok osoby chorej psychicznie, sam fakt oczywistej choroby jest wystarczający do interwencji tych służb. Nie jest wystarczający, w każdym razie dla przewiezienia tej osoby do szpitala bez jej zgody. Oceniający sytuację lekarz lub policjant, musi stwierdzić zarówno objawy choroby, jak i owo niebezpieczeństwo, o którym mowa. Ponadto nie wystarczają same obawy osób bliskich czy świadków co do tego, „co się może stać”. Muszą one mieć oparcie w konkretnych faktach i w opisie zachowań, które by na takie niebezpieczeństwo wskazywały. Informacje innych osób mogą tu być decydujące. Dlatego zadbajmy, by informacje przekazywane w trakcie interwencji były jasne, konkretne i najlepiej poparte dodatkowymi wyjaśnieniami innych osób, czy nagraniami obrazującymi np. wcześniejsze wybuchy agresji.

Procedura przymusowego leczenia psychiatrycznego

Pierwsza sytuacja kryzysowa, pierwsza interwencja Policji często staje się impulsem dla rodziny do podjęcia jakiś zdecydowanych kroków, by dotychczas bagatelizowany problem spróbować rozwiązać. Oczywiście wskazanym jest, aby inicjacja procesu leczenia i sam proces odbywał się w porozumieniu i za zgodą chorego. Jeśli życzliwe namowy rodziny nie dają efektu, a potrzeba leczenia jest oczywista, to rodzina zazwyczaj wzmacnia swój nacisk i oczekiwania. Działania te częstokroć jednak nie przynoszą skutku i wówczas musimy rozważyć konieczność wszczęcia procedury przymusowego leczenia psychiatrycznego. Może bowiem dojść do niebezpiecznego uderzenia innej osoby, zranienia ciała lub podobnego rodzaju fizycznej agresji. Aby mówić o tego rodzaju niebezpieczeństwie, nie zawsze musi jednak dojść do samego aktu agresji i nie jest prawdą, że „trzeba czekać, aż chory rzeczywiście kogoś pobije albo zrobi coś gorszego”, żeby mógł być leczony wbrew woli. W wielu przypadkach za zagrożenie, powinno się uznać też taką sytuację, gdy chory wypowiada poważne groźby, a zwłaszcza w taki sposób i w takich okolicznościach, które czynią agresję prawdopodobną. Chodzi tu zwłaszcza o groźby

wypowiadane w wielkim rozdrażnieniu, gdy towarzyszy im agresja skierowana ku przedmiotom, gdy chory grożąc, ma w ręku niebezpieczne narzędzia itp. Osobnym typem niebezpiecznej agresji jest poważna „agresja skierowana przeciwko sobie”: plany pozbawiania się życia, czyli myśli samobójcze. Zapowiedzi popełnienia samobójstwa i jakiegokolwiek zachowania, które wskazują na czynione do tego przygotowania należy interpretować jako stan zagrażający zdrowiu i życiu chorego.

Zasady przyjmowania osoby chorej psychicznie na leczenie szpitalne bez jej zgody są unormowane w Ustawie z dnia 19 sierpnia 1994 roku o ochronie zdrowia psychicznego. Zgodnie z treścią art. 23 ustawy, osoba chora psychicznie może być przyjęta do szpitala psychiatrycznego bez wymaganej zgody tylko wtedy, gdy jej dotychczasowe zachowanie wskazuje na to, że z powodu tej choroby zagraża bezpośrednio własnemu życiu albo życiu lub zdrowiu innych osób. O przyjęciu do szpitala takiej osoby, postanawia lekarz, a kierownik szpitala zawiadamia o powyższym sąd opiekuńczy miejsca siedziby szpitala w ciągu 72 godzin od chwili przyjęcia. Na podstawie otrzymanego zawiadomienia sąd opiekuńczy wszczyna postępowanie dotyczące przyjęcia do szpitala psychiatrycznego takiej osoby wymienionej. Jak widać zatem ta sytuacja dotyczy przypadku, gdy pacjent przebywa już w szpitalu i lekarz dojdzie do wniosku, że przymusowe leczenie jest konieczne.

Istnieje jednak także możliwość złożenia wniosku o takie przymusowe leczenie przez członków najbliższej rodziny chorego i to także w sytuacji, gdy przebywa ona w domu, czy poza szpitalem. Podstawą prawną do starania się o leczenie wbrew woli chorego w trybie wnioskowym jest art. 29 wspomnianej powyżej ustawy. Zgodnie z jego treści do szpitala psychiatrycznego może być przyjęta, bez jej zgody, osoba chora psychicznie:

- 1) której dotychczasowe zachowanie wskazuje na to, że nieprzyjęcie do szpitala spowoduje znaczne pogorszenie stanu jej zdrowia psychicznego, bądź
- 2) która jest niezdolna do samodzielnego zaspokajania podstawowych potrzeb życiowych, a uzasadnione jest przewidywanie, że leczenie w szpitalu psychiatrycznym przyniesie poprawę jej stanu zdrowia.

Jeśli staramy się o hospitalizację osoby bliskiej, przewidzianą w art. 29 ustawy, osoba składająca wniosek (może to być wyłącznie małżonek, krewni w linii prostej, rodzeństwo, przedstawiciel ustawowy lub osoba sprawująca faktyczną opiekę), kieruje go do sądu rodzinnego właściwego

dla miejsca zamieszkania chorego razem z opinią lekarza psychiatry. Następnie odbywa się posiedzenie sądu, który może wydać decyzję o leczeniu danej osoby w szpitalu wbrew jej woli.

Upřednie uzyskanie opinii lekarza psychiatry o stanie zdrowia osoby chorej jest więc w tej sytuacji potrzebne, choć dość często kłopotliwe. Nierzadkim problemem jest sytuacja, gdy osoby bliskie choremu, pragnące doprowadzić do potrzebnego leczenia, nie mogą uzyskać opinii (zaświadczenia o stanie zdrowia) od lekarza psychiatry. Na przykład osoba chora zmienia miejsce pobytu, nie jest obecna w domu w tym czasie, gdy lekarz próbuje odwiedzić ją w domu, albo jest obecna, ale nie chce wpuścić lekarza do mieszkania. Zgodnie z treścią art. 30 ustawy o ochronie zdrowia psychicznego, nadal obowiązującym wymogiem jest złożenie w sądzie dwóch pism: wniosku rodziny o leczenie oraz opinii lekarza psychiatry (orzeczenia lekarskiego). Jednak w sytuacji, gdy złożenie orzeczenia lekarskiego jest niemożliwe, wniosek rodziny powinien być przed sąd przyjęty i rozpatrzony, a badanie osoby chorej psychicznie lub podejrzewanej o chorobę psychiczną sąd zarządza i przeprowadza we własnym zakresie. Treść wniosku musi jednak wykazać potrzebę leczenia w szpitalu i wykazanie dlaczego uzyskanie zaświadczenia nie było możliwe. Wówczas sąd rozpoznający sprawę ma więcej możliwości działania, gdyż jeżeli osoba chora psychicznie, odmawia poddania się badaniu, może być ono na wniosek sądu przeprowadzone bez jej zgody - przymusowo.

Do wniosku mogą być także załączone inne dokumenty świadczące o potrzebie skierowania danej osoby na przymusowe leczenie. Ich dołączenie nie jest konieczne, ale jest wskazane. Mogą to być np. karty informacyjne wcześniejszego leczenia szpitalnego albo oświadczenie lekarza psychiatry z Zakładu Opieki Zdrowotnej, że wydanie orzeczenia lekarskiego było w tym wypadku niemożliwe.

Warto podkreślić, iż wobec osoby przyjętej do szpitala psychiatrycznego bez jej zgody przymus bezpośredni można stosować, także wtedy, gdy jest to konieczne do dokonania niezbędnych czynności leczniczych. Przymus bezpośredni można także stosować w celu zapobieżenia samowolnemu opuszczeniu przez tę osobę szpitala psychiatrycznego. Daje to nam gwarancje, że osoba taka nie opuści placówki leczniczej do czasu, aż nie uda się wyeliminować zagrożenia z uwagi, na które została skierowana na leczenie przymusowe.

Procedura skierowania osoby do Domu Pomocy Społecznej

Zdarzają się przypadki, gdy osoba wskutek choroby psychicznej lub upośledzenia umysłowego nie jest zdolna do zaspokajania podstawowych potrzeb życiowych i nie ma jednocześnie możliwości korzystania z opieki innych osób oraz potrzebuje stałej opieki i pielęgnacji, lecz nie wymaga leczenia szpitalnego. W takiej sytuacji zgodnie z art. 38 ustawy o ochronie zdrowia psychicznego osoba ta może być skierowana do domu pomocy społecznej za jej zgodą lub zgodą jej przedstawiciela ustawowego przyjęta do domu pomocy społecznej. Przyjęcie do domu pomocy społecznej osoby małoletniej lub ubezwłasnowolnionej całkowicie następuje za pisemną zgodą jej przedstawiciela ustawowego. Przedstawiciel ustawy wyraża zgodę po uzyskaniu zezwolenia sądu opiekuńczego właściwego ze względu na miejsce zamieszkania osoby małoletniej lub ubezwłasnowolnionej całkowicie. Musimy jednak pamiętać, iż jeżeli przyjęcie do domu pomocy społecznej dotyczy osoby małoletniej powyżej 16 roku życia lub osoby pełnoletniej całkowicie ubezwłasnowolnionej, zdolnej do wyrażenia zgody, jest wymagane również uzyskanie zgody tej osoby na przyjęcie. W przypadku sprzecznych oświadczeń w sprawie przyjęcia do domu pomocy społecznej tej osoby i jej przedstawiciela ustawowego, przyjęcie do domu pomocy społecznej wymaga orzeczenia sądu opiekuńczego właściwego ze względu na miejsce zamieszkania tej osoby.

Nierzadko jednak osoba, która ma być przyjęta do DPSu lub jej przedstawiciel ustawy nie wyrażają na to zgody, mimo istnienia przesłanek do takiego pobytu. Wówczas, jeżeli brak opieki zagraża życiu tej osoby, organ do spraw pomocy społecznej może wystąpić do sądu opiekuńczego miejsca zamieszkania tej osoby z wnioskiem o przyjęcie do domu pomocy społecznej bez jej zgody. Z wnioskiem takim, może wystąpić również kierownik szpitala psychiatrycznego, jeżeli przebywająca w nim osoba jest niezdolna do samodzielnego zaspokajania podstawowych potrzeb życiowych, a potrzebuje stałej opieki i pielęgnacji, natomiast nie wymaga dalszego leczenia w tym szpitalu. Jak widać zatem z wnioskiem nie może wystąpić każdy, lecz musi to być upoważniony organ.

Po wydaniu stosownego orzeczenia jego wykonanie, należy do starosty powiatu właściwego ze względu na miejsce zamieszkania tej osoby. Jeżeli osoba, wobec której wydano postanowienie o przyjęciu do domu pomocy społecznej, odmawia stawienia się w domu pomocy społecznej lub

w inny sposób utrudnia wykonanie tego postanowienia, sąd z urzędu lub na wniosek organu do spraw pomocy społecznej może zarządzić zatrzymanie i przymusowe doprowadzenie tej osoby do domu pomocy społecznej przez Policję. Podobnie jak w przypadku osób chorych psychicznie przebywających na leczeniu w szpitalu, w przypadku osoby umieszczone w DPS, jeśli wystąpią zachowania zagrażające jej życiu lub zdrowiu, lub życiu lub zdrowiu innych osób, można wobec niej stosować przymus bezpośredni również w celu zapobieżenia opuszczeniu domu pomocy społecznej.

Ubezważnowolnienie całkowite i częściowe

Jeśli chodzi o różnego rodzaju zaburzenia psychiczne warto rozważyć możliwość skorzystania przez najbliższych z procedury ubeważnowolnienia takiej osoby, która może mieć postać ubeważnowolnienia całkowitego lub częściowego. Zgodnie z treścią art. 13 Kodeksu cywilnego osoba, która ukończyła lat trzynaście, może być ubeważnowolniona całkowicie, jeżeli wskutek choroby psychicznej, niedorozwoju umysłowego albo innego rodzaju zaburzeń psychicznych, w szczególności pijaństwa lub narkomanii, nie jest w stanie kierować swym postępowaniem. Dla takiego ubeważnowolnionego całkowicie ustanawia się opiekę, chyba że pozostaje on jeszcze pod władzą rodzicielską. Wówczas we wszelkich sprawach dotyczących takiej osoby, w tym także w sprawach leczenia czy to odwykowego, czy psychiatrycznego decyzje podejmuje opiekun, którego czynności nadzoruje sąd.

Z kolei osoba pełnoletnia może być ubeważnowolniona częściowo z powodu choroby psychicznej, niedorozwoju umysłowego albo innego rodzaju zaburzeń psychicznych, w szczególności pijaństwa lub narkomanii, jeżeli stan tej osoby nie uzasadnia ubeważnowolnienia całkowitego, lecz potrzebna jest pomoc do prowadzenia jej spraw. Dla osoby ubeważnowolnionej częściowo ustanawia się kuratelę. Osoba ograniczona w zdolności do czynności prawnych może bez zgody przedstawiciela ustawowego zawierać wyłącznie umowy należące do umów powszechnie zawieranych w drobnych bieżących sprawach życia codziennego.

V. Podsumowanie – gdzie szukać pomocy?

Mamy nadzieję, że niniejszy poradnik pomoże Państwu w sytuacji, gdy spotkacie się Państwo z jakąkolwiek formą zagrożenia bezpieczeństwa w Państwa rodzinie czy koniecznością podjęcia w tym przedmiocie interwencji wbrew woli osoby, która takie niebezpieczeństwo stwarza. Staraliśmy się w sposób jak najbardziej przejrzysty i prosty opisać sposób postępowania w przypadku, gdy staną Państwo przed koniecznością podjęcia stasowanych i nagłych działań w tym przedmiocie. Jesteśmy jednak świadomi tego, że wszystkich problemów związanych ze zjawiskiem dysfunkcji rodzinie - często niezwykle dynamicznych i nieprzewidywalnych – nie da się opisać w jednym poradniku. Dlatego w razie problemów, pytań mogą Państwo szukać pomocy w wielu instytucjach, które właśnie taką pomoc dla Państwa oferują. Są to m.in.:

1. Nieodpłatne punkty porad prawnych i obywatelskich

Na podstawie ustawy z dnia 5 sierpnia 2015 r. o nieodpłatnej pomocy prawnej, nieodpłatnym poradnictwie obywatelskim oraz edukacji prawnej w Szczecinie od 1 stycznia 2019 r. funkcjonuje 12 punktów nieodpłatnej pomocy prawnej (NPP) oraz 4 punkty nieodpłatnego poradnictwa obywatelskiego (NPO). Lokale, w których Miasto zorganizowało punkty nieodpłatnej pomocy prawnej oraz punkty nieodpłatnego poradnictwa obywatelskiego znajdują się w przy ul. Wyzwolenia 7/1U (wejście od ul. Mazowieckiej, za restauracją „Katmandu”) gdzie przyjęcia interesantów odbywają się codziennie od poniedziałku do piątku w godz. od 8.00 do 20.00 oraz w **fili Urzędu Miasta Szczecin** ul. Rydła 39-40, gdzie przyjęcia interesantów odbywają się codziennie od poniedziałku do piątku w godz. od 8.00 do 16.00.

Aby skorzystać z porady prawnej, bądź z porady obywatelskiej należy się zarejestrować na wizytę pod numerem tel. 91 4245 027 lub 91 4245 075. Rejestracja czynna jest w poniedziałki w godz. 7.30 do 15.30 (z wyłączeniem dni ustawowo wolnych od pracy). Poradę można również zarezerwować online na stronie <https://np.ms.gov.pl/>

2. Instytucje rządowe i samorządowe oraz podmioty i organizacje pozarządowe udzielające pomocy osobom dotkniętym różnymi dysfunkcjami w rodzinie na terenie Gminy Miasta Szczecin

1. Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie

Dział Interwencji Kryzysowej
Al. Papieża Jana Pawła II 42
70-415 Szczecin

2. Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Szczecinie

– Hostel dla ofiar przemocy
ul. Powstańców Wielkopolskich 34
70-111 Szczecin

3. Centrum Integracji Środowiskowej w Szczecinie

ul. Gryfińska 151
70-806 Szczecin

4. Stowarzyszenie "SOS" dla Rodziny

ul. Energetyków 10
70-656 Szczecin

**5. Stowarzyszenie Rodzin Katolickich Archidiecezji
Szczecińsko-Kamieńskiej,**

Caritas Archidiecezji Szczecińsko-Kamieńskiej
ul. Papieża Jana Pawła VI nr 2
71-459 Szczecin

**6. Katolickie Stowarzyszenie "Civitas Christiana" Oddział
w Szczecinie**

ul. Kaszubska 20/3
71-561 Szczecin

7. Oddział Zachodniopomorski Polskiego Związku Głuchych

ul. Wojska Polskiego 91/93,
70-481 Szczecin

**8. Stowarzyszenie MONAR - Poradnia Profilaktyki i Terapii
Uzależnień w Szczecinie**

al. Małkowskiego 9/2
70-481 Szczecin

**9. Zachodniopomorski Oddział Towarzystwa Rodzin i Przyjaciół
Dzieci Uzależnionych "Powrót z U"**

ul. Klonowica 1a
71-241 Szczecin

10. Szczecińskie Stowarzyszenie abstynentów „Agora 303”

ul. Pocztowa 5
70-357 Szczecin

**11. Polski Komitet pomocy Społecznej, Stowarzyszenie Charytatywne,
Zarząd okręgowy Szczecin**

ul. Jagiellońska 18/2
70-362 Szczecin

**12. Towarzystwo Przyjaciół Dzieci Zachodniopomorski Oddział
Regionalny w Szczecinie**

ul. Al. Papież Jana Pawła II 42/U9
70-501 Szczecin

**13. Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych
w Szczecinie**

ul. Jana Henryka Dąbrowskiego 22-23
70-100 Szczecin
e-mail: gkrpa@scpu.szczecin.pl

14. SP ZOZ – Ośrodek Terapii Uzależnień od Alkoholu

ul. Ostrowska 7, 71-757 Szczecin,
Rejestracja: (91) 455 83 43, 533 058 921
Fax: (91) 886 90 22, adres email: otu@otu.szczecin.pl;

15. Szczecińskie Centrum Profilaktyki Uzależnień

ul. Jana Henryk Dąbrowskiego 22-23, 70-100 Szczecin
tel. do sekretariatu: 91 4836 923 lub 501 029 271 (od 7.00 do 15.00),
na dyżurkę: 501 029 510 (całą dobę)
e-mail: scpu@scpu.szczecin.pl

16. Samodzielny Publiczny Specjalistyczny Zakład Opieki Zdrowotnej "Zdroje"

ul. Mączna 4, Szczecin - Oddział stacjonarny (całodobowy) , tel. (91) 880-60-98, (91) 880 60 03, (91) 880 60 06
Poradnia Terapii Uzależnienia SPS "Zdroje" - ul. Św. Wojciecha 7,
Szczecin (dawna ul. Żołnierska 55), tel. (91) 880 61 13;

17. Wojewódzki Ośrodek Medycyny Pracy - Zachodniopomorskie Centrum Leczenia i Profilaktyki

Poradnia Terapii Uzależnienia mieści się w Szczecinie przy ul.
Kopernika 18 tel. (91) 434 92 00, 508 189 556

18. Punkt konsultacyjny ds. uzależnień i przemocy w rodzinie

a) Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Szczecinie

ul. Jana Pawła II 42 (III piętro),

Czynny od poniedziałku do czwartku w godz. 16.00-19.00,

Dyżury telefoniczne- poniedziałek w godz. 13.00-15.00.

Filie:

Prawobrzeże ul. Struga 10/12, czynne w poniedziałek w godz. 16.00-19.00,

Północ ul. Strzałowska 9, czynne w poniedziałek w godz. 16.00-19.00.

b) Szczecińskie Centrum Profilaktyki Uzależnień

ul. Jana Henryk Dąbrowskiego 22-23, 70-100 Szczecin.

Dyżury:

- wtorki i czwartki w godz. 16.00-19.00 przyjmuje pracownik socjalny, doradca zawodowy oraz terapeuta;
- w czwartki w godz. od 16.00 do 18.00 przyjmuje radca prawny (w ramach darmowych porad prawnych).